

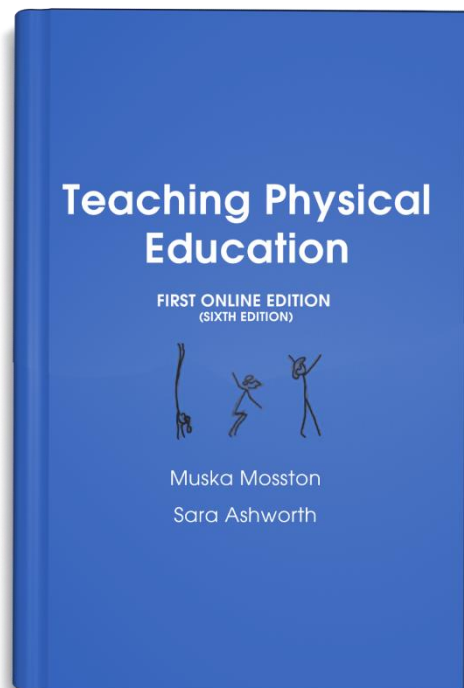
7. Didaktické řídicí styly jako výsledek poznávání výuky

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Spektrum didaktických řídicích stylů

- na konceptu spektra didaktických řídicích stylů pracoval od 60. let 20. století americký pedagog, vysokoškolský učitel tělesné výchovy, dr. Muska Mosston
- od 70. let 20. století pak vytvořil tvůrčí tandem společně s kolegyní Sarou Ashworth
- spektrum didaktických řídicích stylů (v orig. Spectrum of Teaching Styles) je od počátku koncipováno na základě empirických poznatků edukační reality
- nejedná se tedy o teorii, ale o induktivním procesem vznikající a následně popisovaný didaktický rámec výuky

spectrumofteachingstyles.org

Co jsou didaktické řídicí styly

- na základě vlastní zkušenosti, pozorování a uvažování, koncipoval Mosston předpoklad, který se stal výchozí tezí celého spektra (a dnes je přijímán jako axiom):

„Vyučování je řetězec rozhodování.“
- všechny vyučovací a učební činnosti ve vzájemné interakci učitele a žáka jsou tak vlastně výsledkem předchozího rozhodnutí
- povahu a obsah této didaktické interakce pak ovlivňuje i to, kdo každé konkrétní rozhodnutí učinil (učitel nebo žák)
- spektrum didaktických řídicích stylů zakládá možnosti postupného přenášení rozhodování z učitele na žáka

Spektrum jako rámec výuky

- spektrum je rámec, který
 - vymezuje rozsah možností existujících v rámci vyučování a učení
 - určuje jedinečné cíle každé volby
 - identifikuje soubor rozhodnutí, která musí být ze strany učitele a žáků učiněna pro jejich dosažení
 - poskytuje řadu možností pro posouzení učiva a pomáhá učiteli porovnat míru shody mezi jeho záměrem a reálným provedením

(Mosston, Ashworth, 2008)

- didaktické styly představují uspořádání proměnných řídicí činnosti učitele a činnosti žáka s ohledem na dosahování specifických výchovně vzdělávacích cílů
 - každý didaktický styl odráží různou podstatu vztahu mezi učitelem a žákem a je zaměřen k různým cílům
 - každý didaktický styl uvádí v soulad záměr a činnost a nedovoluje slučovat různé cíle s libovolnou činností učitele a žáka

(Dobrý, 1988)

Spektrum jako komunikační platforma

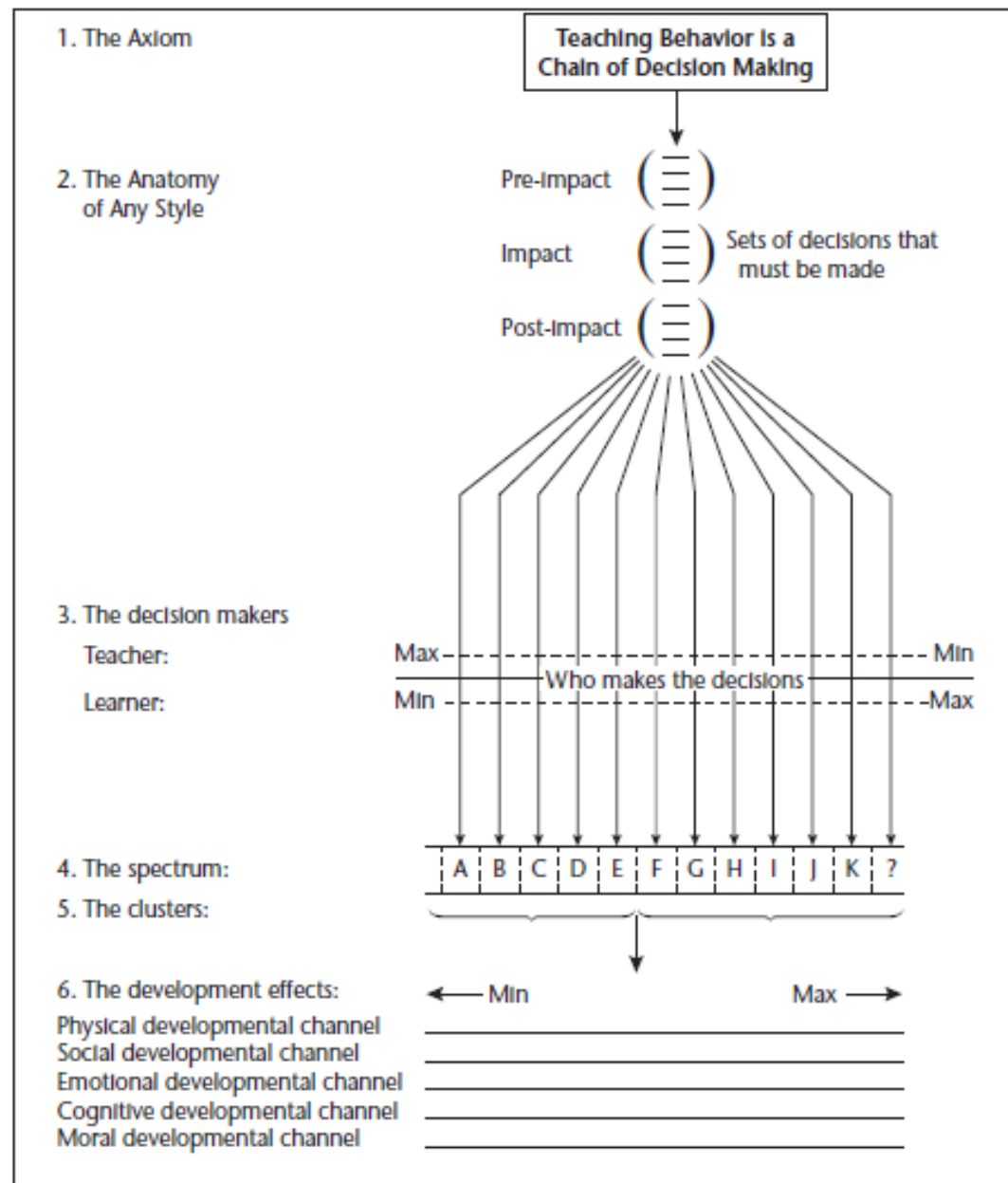
- spektrum poskytuje jasný koncept a společný jazyk, který stírá veškeré případné komunikační bariéry
- učitelům tělesné výchovy, trenérům a dalším sportovním pedagogům může sloužit i jako jakési společné „úložiště“ poznání o učení a nástroj pro jeho další zkoumání

(Goldberger, Ashworthová, Byra, 2012)

Didaktický řídicí styl

- jde o **nezávislou, zobecnitelnou didaktickou strukturu**, nikoli o nějaký osobní styl učitele (pojem „styl“ zůstal ve spojení po převezení Mosstonova označení „teaching style“ do češtiny)
- pojmem „didaktický“ prof. Dobrý, který spektrum uváděl do českého prostředí, vyjadřoval dvojstranný charakter všech dějů a jevů ve vzdělávacím procesu, k jejichž realizaci je nezbytná přítomnost učitele i žáka
- výraz „řídicí“ už pouze akcentuje jejich úlohu ve vyučovacím procesu (řídicí = sloužící k řízení)
- pojmem „spektrum“ je podle prof. Dobrého vyjádřen integrovaný přínos všech stylů

Schéma spektra didaktických řídicích stylů

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 10)

Struktura didaktického řídicího stylu

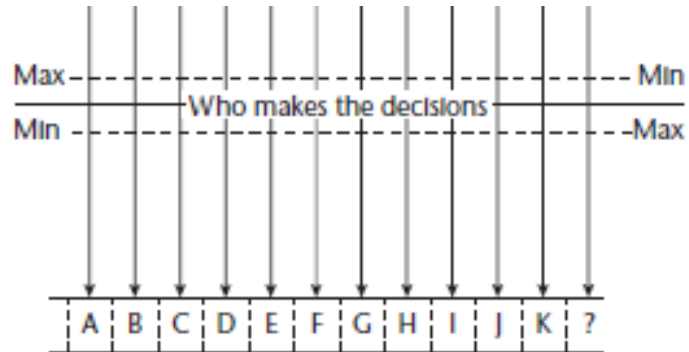
- rozhodnutí, která jsou činěna v rámci příslušného stylu, probíhají ve třech fázích:
 - rozhodnutí před interakcí se žáky (pre-impact/příprava)
 - rozhodnutí během interakce se žáky (impact/realizace)
 - rozhodnutí po skončení interakce se žáky (post-impact/hodnocení)
- na základě této struktury (Mosston to označuje jako „the anatomy of style“ pak třídíme styly podle toho kdo a v jaké fázi činí potřebná rozhodnutí
- na jedné straně spektra je tak příkazový styl, ve kterém činí všechna rozhodnutí ve všech fázích učitel, a na druhé straně spektra je styl se samostudiem, kde ve všech fázích činí rozhodnutí žák (je to samozřejmě styl, který ze své podstaty nemůže být realizován v rámci školního vyučování)

Skladba spektra didaktických řídicích stylů

The decision makers

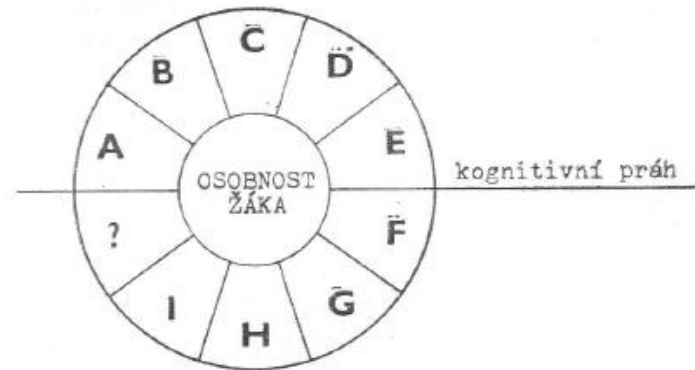
Teacher:

Learner:

The spectrum:

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 10)

(Dobry, 1988, s. 93)

- **mezní styly** – styly přímo definované ve spektru
- jednotlivé mezní styly spektra jsou pro přehlednost označovány velkými písmeny
- **přechodové styly** – nekonečně mnoho stylů, které nejsou ve spektru přímo definovány, vznikají jako poměrově různě velké průniky dvou sousedních stylů

Kategorie rozhodování v rámci struktury stylu

Fáze rozhodování	Kategorie rozhodování
Příprava	<ol style="list-style-type: none"> 1. cíl(e) výuky 2. výběr didaktického řídicího stylu 3. pravděpodobný učební styl žáků 4. jací jsou žáci (úroveň znalostí, dovedností atd.) 5. učivo 6. čas (zahájení, trvání, ukončení činnosti, tempo a rytmus, interval odpočinku) 7. způsob komunikace 8. zodpovídání otázek 9. organizace 10. místo výuky, prostředí 11. výchozí poloha cvičení 12. oblečení, úprava vzhledu 13. parametry cvičení (např. místo, délka, počet opakování atd.) 14. klima třídy 15. způsob hodnocení 16. ostatní (otevřená kategorie, co není uvedeno výše)
Realizace	<ol style="list-style-type: none"> 1. implementace a dodržování rozhodnutí 1 – 14 z předchozí fáze 2. řízení krizových situací (identifikace rozhodnutí, které ji způsobilo a jeho opravení, pokud identifikace nebo oprava není možná přejít k další činnosti) 3. ostatní (otevřená kategorie, co není uvedeno výše)
Hodnocení	<ol style="list-style-type: none"> 1. shromáždění informací o výsledcích cvičení (výkonech) 2. srovnání výsledků s kritérii hodnocení 3. poskytnutí zpětné vazby bezprostřední nebo závěrečné (o učivu, o chování, o způsobu zabezpečení) 4. zodpovídání otázek 5. posouzení vybraného didaktického řídicího stylu 6. posouzení učebního stylu žáků 7. posouzení řízení krizových situací 8. ostatní (otevřená kategorie, co není uvedeno výše)

(podle Mosston, Ashworth, 2008, s. 21)

Charakteristika spektra didaktických řídicích stylů

Jednotlivé styly od sebe odlišuje:

1. Skladba rozhodnutí učiněných učitelem a žákem a projevující se:
 - v postupném přesunu učitelových rozhodnutí (např. o volbě stylu, učivu, organizaci, kvantitě a kvalitě činností, trvání činností, vlastního zapojení a stupně zapojení žáka atd.) na žáka,
 - ve snížení závislosti žáka na učiteli,
 - ve zvýšení žákovy samostatnosti.
2. Zdroj zpětných informací a korekcí (učitel, spolužák, samotný žák).
3. Podíl reproduktivní (podle instrukcí prováděné) a produktivní (samostatně vytvářené) činnosti žáka.

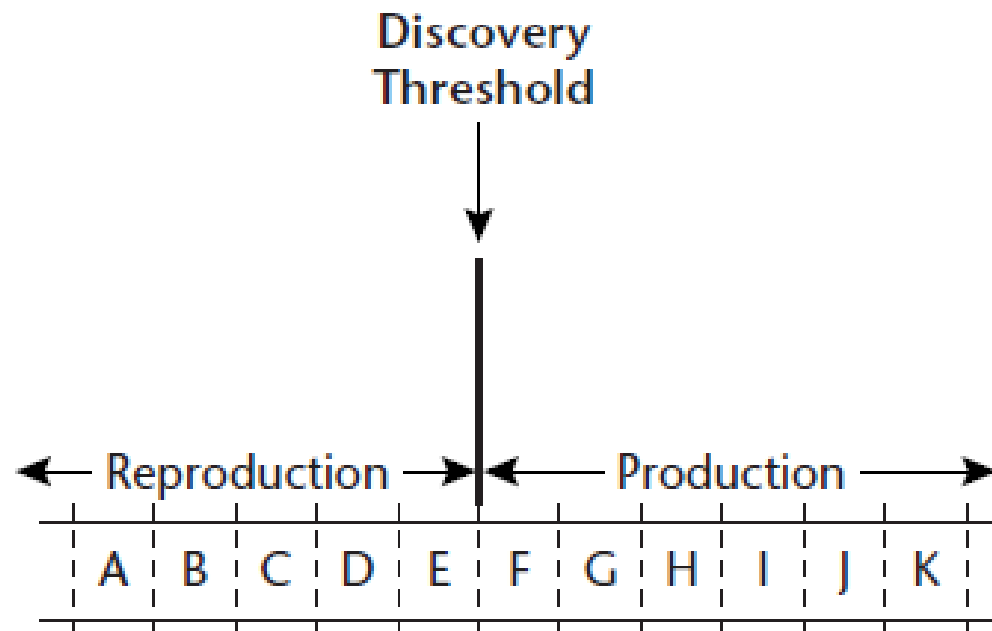
(Tomajko, Dobrý, 2002, s. 27)

Základní charakteristiky didaktických řídicích stylů:

- všechny styly jsou komplementární, žádný není univerzální,
- žádný styl sám o sobě není lepší než druhý, a proto jednotlivé styly nelze stavět proti sobě a dělit je na lepší a horší,
- hodnota každého stylu je tím větší, čím více splňuje funkci, kterou jiné styly splnit nemohou,
- je nepřipustné připisovat stylu funkce, které nemůže plnit

(Dobrý, 2007, s. 11)

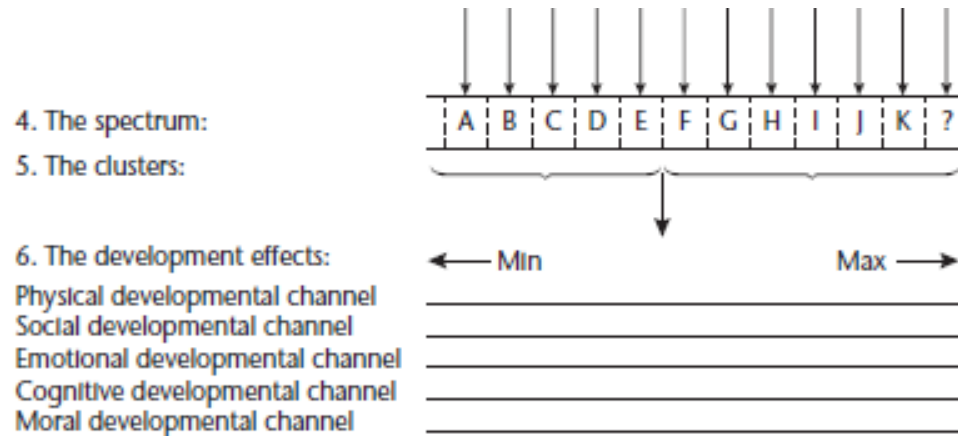
Klastry spektra didaktických řídicích stylů

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 11)

- styly A – E podporují procvičování a zdokonalování, tedy pomáhají reprodukovat již naučené obsahy (klastr **reproduktivních stylů**)
- styly F – K jsou uspořádáním rozhodnutí zaměřeny na vytváření nových, dosud neznámých, obsahů, vedou žáky k objevování jednoho i více nových řešení daných problémů (klastr **produktivních stylů**)
- hranice mezi oběma klastry, která označuje přechod ke kognitivně složitějším operacím byla pojmenována jako „discovery threshold“ – práh objevování, neboli **kognitivní práh**

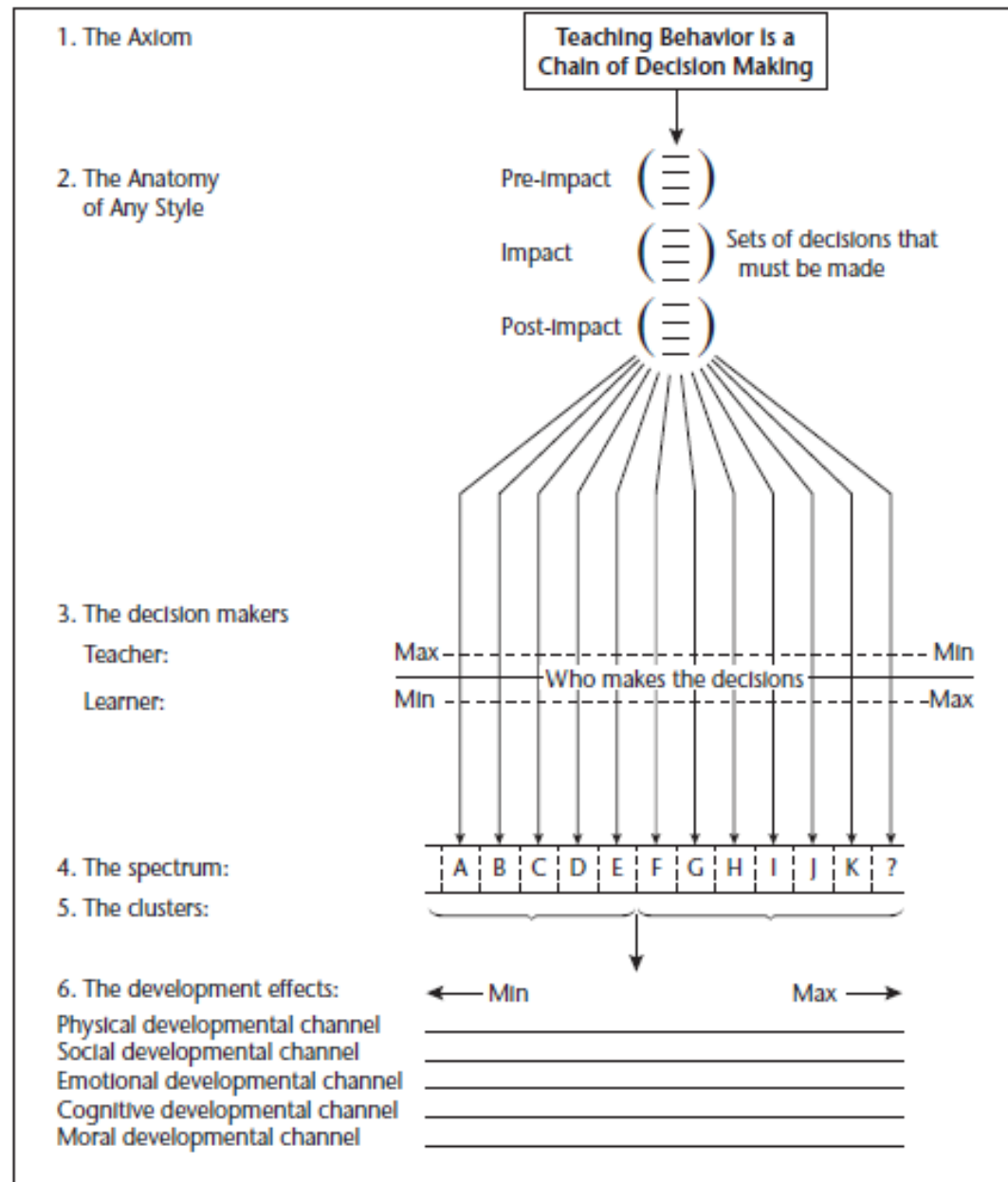
Rozvojové kanály spektra

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 10)

- struktura rozhodnutí v každém z mezních stylů působí na osobnost žáka komplexně
- učitel prostřednictvím konfigurace rozhodnutí preferuje zaměření na jeden či více rozvojových kanálů
- jeden z kanálů tedy může být v danou chvíli rozvíjený intenzivněji, ale je prakticky nemožné jeden, či více kanálů zcela izolovat

Schéma spektra didaktických řídicích stylů

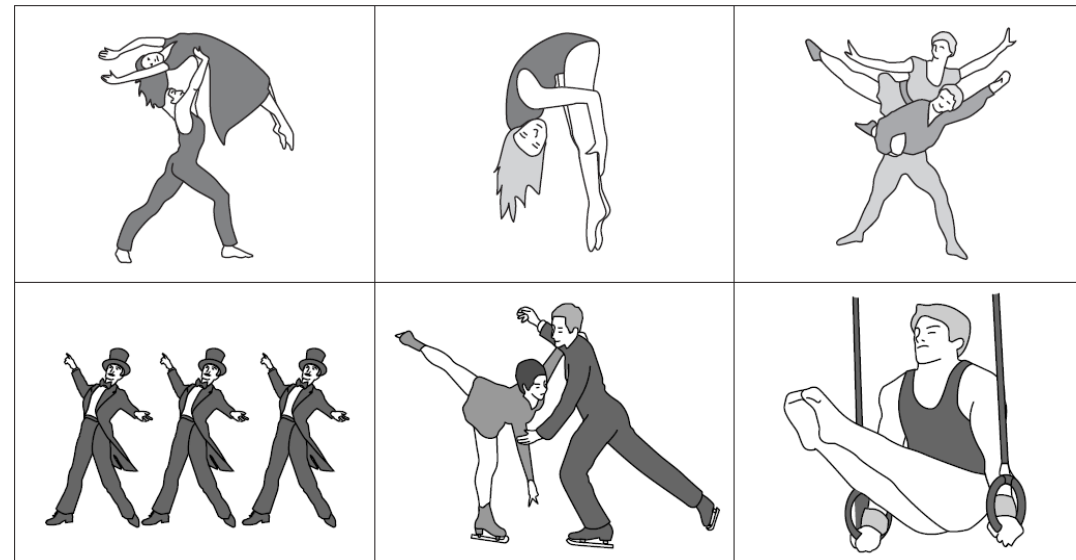
(Mosston, Ashworth, 2008, s. 10)

Příkazový styl (A)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	učitel
	Hodnocení	učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - dělá veškerá rozhodnutí - je jediným zdrojem instrukcí, zpětné vazby a korekcí - předvádí výkon, dává povely a signály 		<ul style="list-style-type: none"> - okamžitě, jednotně a simultánně odpovídá na učitelův podnět - udržuje přesnost odpovědi - respektuje požadavek jednotného výkonu všech žáků

Příkazový styl (A)

- rozcvička s předcvičováním
- cvičení, vykonávaná předepsaným způsobem na povel
- cvičení se stínováním, zrcadlením
- slavnostní zahájení olympijských her
- synchronizované plavání
- klasický baletní tanec
- line dance
- cheerleading
- vojenský pochod, přehlídka
- skupinové akrobatické létání
- formální obřady (svatby, promoce...)

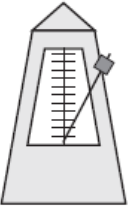

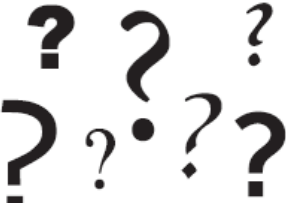
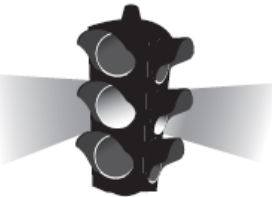

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 93)

Praktický styl (B)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - poskytuje individuální zpětnou vazbu 		<ul style="list-style-type: none"> - činí dílčí rozhodnutí o provedení cvičení - chápe změnu v rozhodování a potřebu osobní odpovědnosti - získává zkušenosti individuální praxí - uvědomuje si, že není jediný výkonový standard

Praktický styl (B)

 <p>Location</p>	<p>1 3 2 1 3 or 2 4 5 5 4</p> <p>Order</p>	 <p>Starting time</p>
 <p>Pace and Rhythm</p>	 <p>Stopping time</p>	 <p>Questions for clarification</p>
 <p>Interval</p>	 <p>Posture</p>	 <p>Attire and Appearance</p>

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 101)

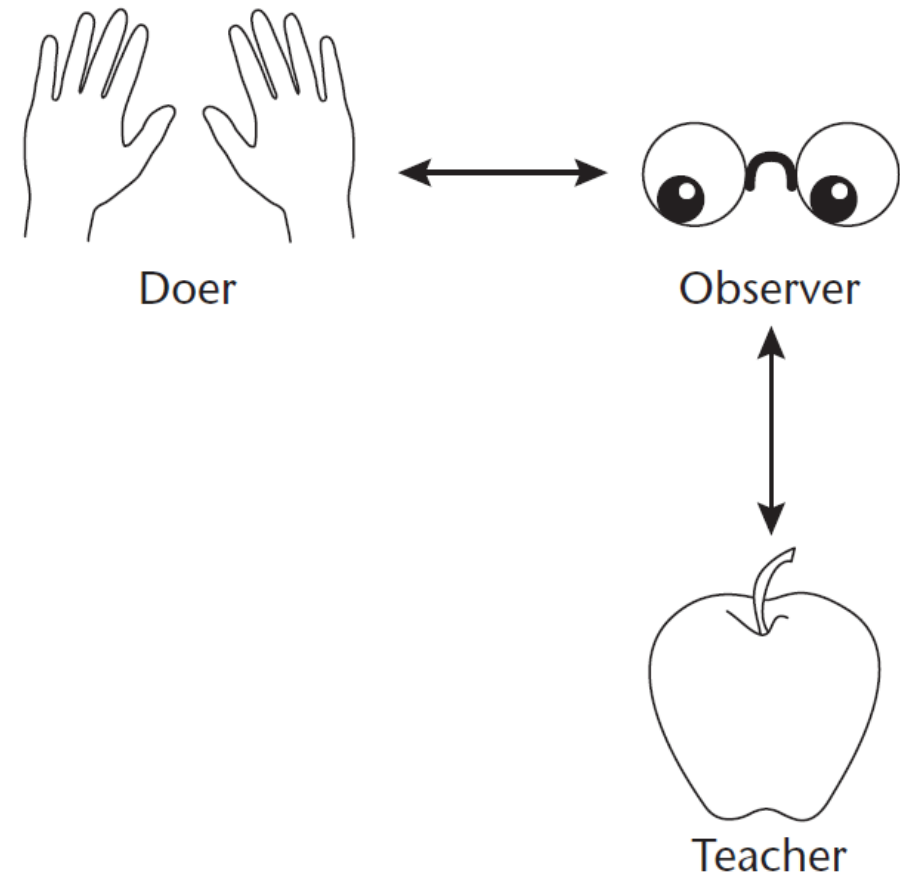
- činnosti, při kterých žák plní určité zadání (úkol), přičemž dílčí rozhodnutí v průběhu plnění činí sám
- žák rozhoduje
 - o místě, prostoru
 - o pořadí, posloupnosti
 - o době zahájení
 - o tempu, rytmu
 - o době ukončení
 - pokládá doplňující otázky
 - o délce přestávky, odpočinku
 - o poloze, postoji
 - o oblečení, úpravě vzhledu

Reciproční styl (C)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák – cvičící
	Hodnocení	žák – pozorovatel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a prezentuje kritéria pro hodnocení činností - poskytuje individuální zpětnou vazbu (jen žákovi v roli pozorovatele) 		<ul style="list-style-type: none"> - nacvičuje pohybové dovednosti bez závislosti na učiteli, pouze v interakci se spolužákem v roli pozorovatele - spolupracuje se spolužákem, přijímá nebo poskytuje instrukce, zpětnou vazbu a korekce, diskutuje o prováděné činnosti - žák v roli pozorovatele hodnotí, opravuje, pomáhá

Reciproční styl (C)

- cvičení se specifickými směry komunikace
- učitel instruuje pozorovatele
- pozorovatel dává zpětnou vazbu cvičícímu
- cvičící se doptává pozorovatele
- pozorovatel konzultuje s učitelem
- učitel dává zpětnou vazbu pozorovateli

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 123)

Styl se sebehodnocením (D)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a prezentuje kritéria pro hodnocení činností - poskytuje individuální zpětnou vazbu, podporuje sebehodnocení žáků 		<ul style="list-style-type: none"> - srovnává vlastní výkon s danými kritérii - hledá v sobě zdroje zpětných informací - poznává vlastní odlišnosti, limity a výkonovou progresi

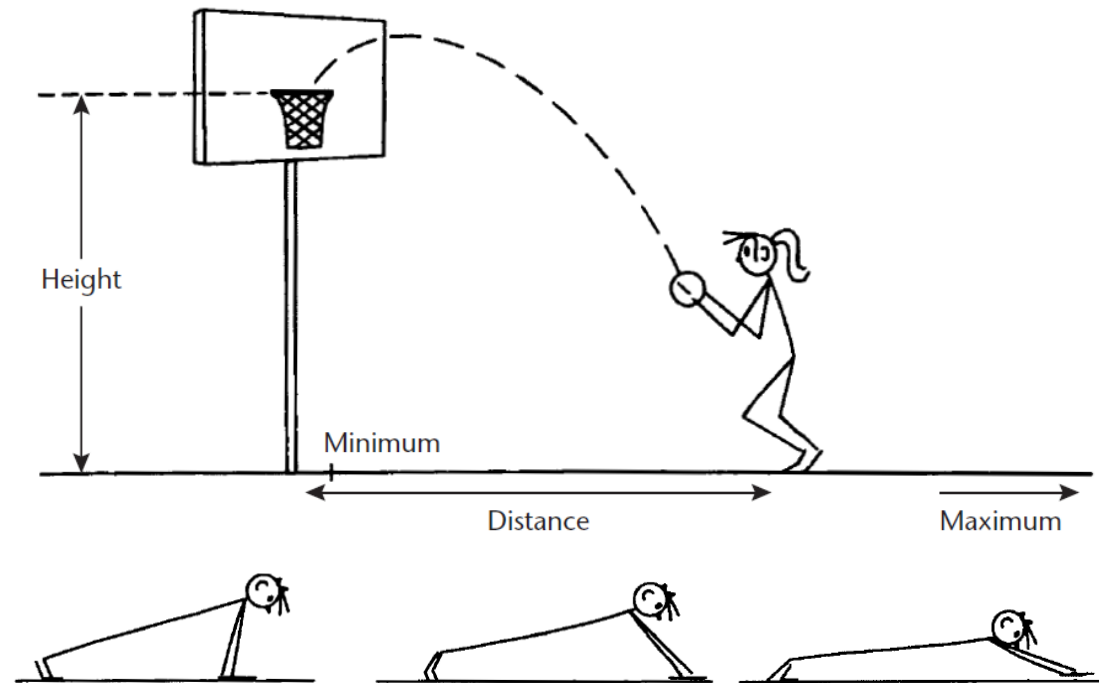
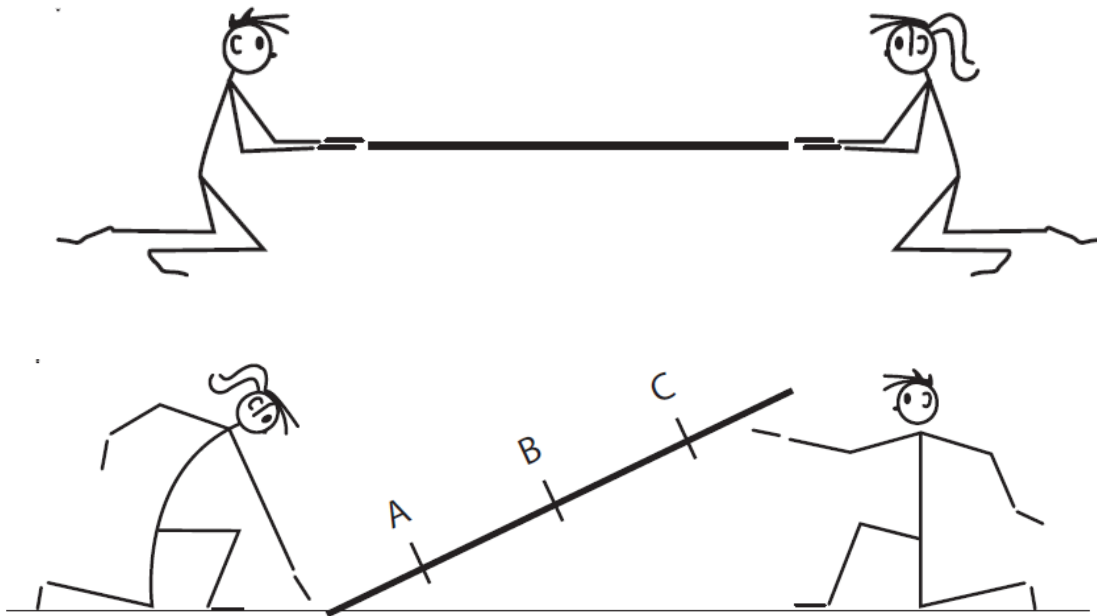
Styl se sebehodnocením (D)

- učitel může zadat jeden úkol všem žákům, dva úkoly dvěma skupinám žáků (v rámci skupiny ale cvičí každý sám za sebe), nebo třeba i každému žákovi dát úkol jiný
- využívání úkolových karet, které obsahují zadání a hodnotící kritéria
- touto samostatnou prací žáků učiteli vzniká prostor pro individuální přístup a hodnocení

Styl s nabídkou (E)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu a organizaci výuky - instruuje žáky o provedení cvičení - připravuje a kritéria provedení výkonu a různé stupně jeho obtížnosti - poskytuje individuální zpětnou vazbu 		<ul style="list-style-type: none"> - volí počáteční výkonovou úroveň na základě odhadu vlastních možností - sebekriticky hodnotí vztah aspirace a vlastního skutečného výkonu - využívá možnost permanentního zapojení do činnosti

Styl s nabídkou (E)

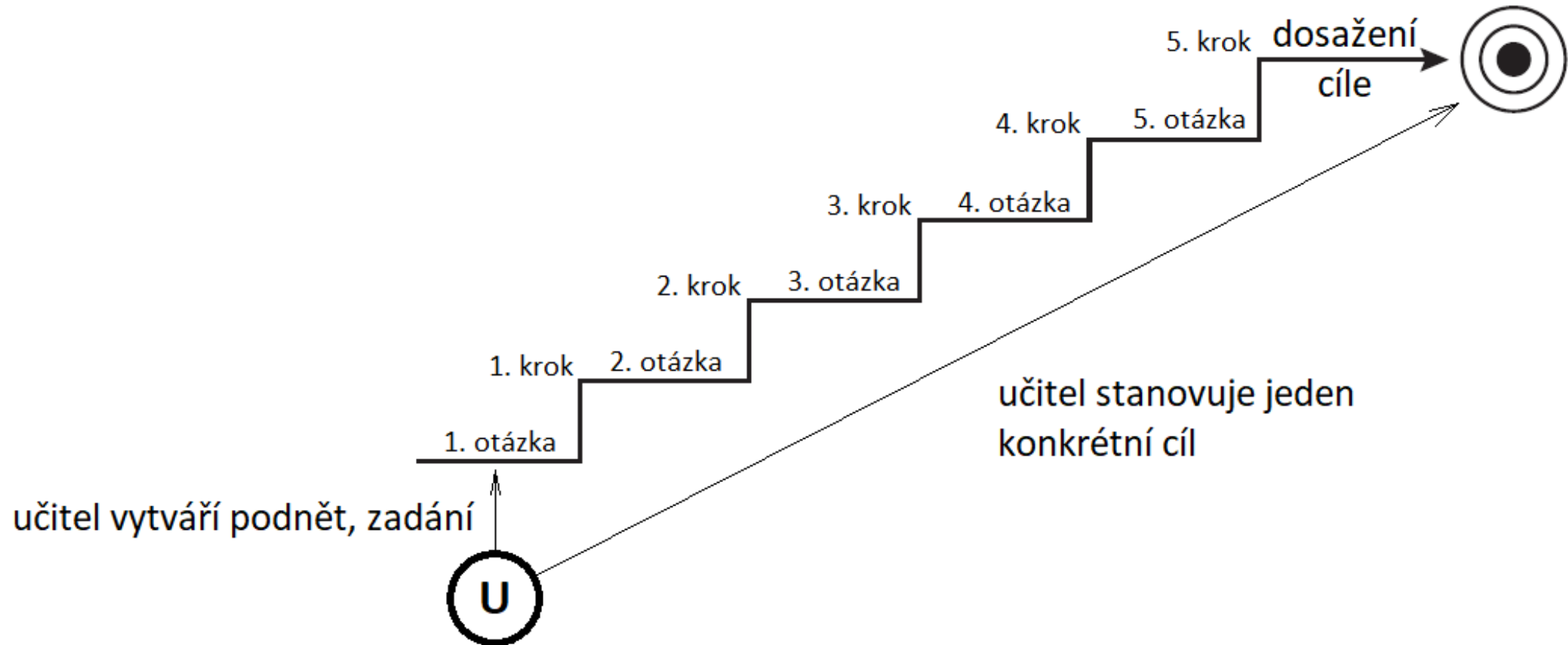

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 157, 168, 169, 177)

Styl s řízeným objevováním (F)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	učitel/žák
	Hodnocení	učitel/žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o učivu - volí jeden konkrétní cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje otázky, jejichž řešení povede k objevení cílového konceptu, a určuje jejich sled 		<ul style="list-style-type: none"> - objevuje to, co učitel chce - vnímá vztah mezi objevenou odpovědí a učitelovým podnětem - uplatňuje myšlenkové dovednosti, které povedou k objevu zamýšleného řešení

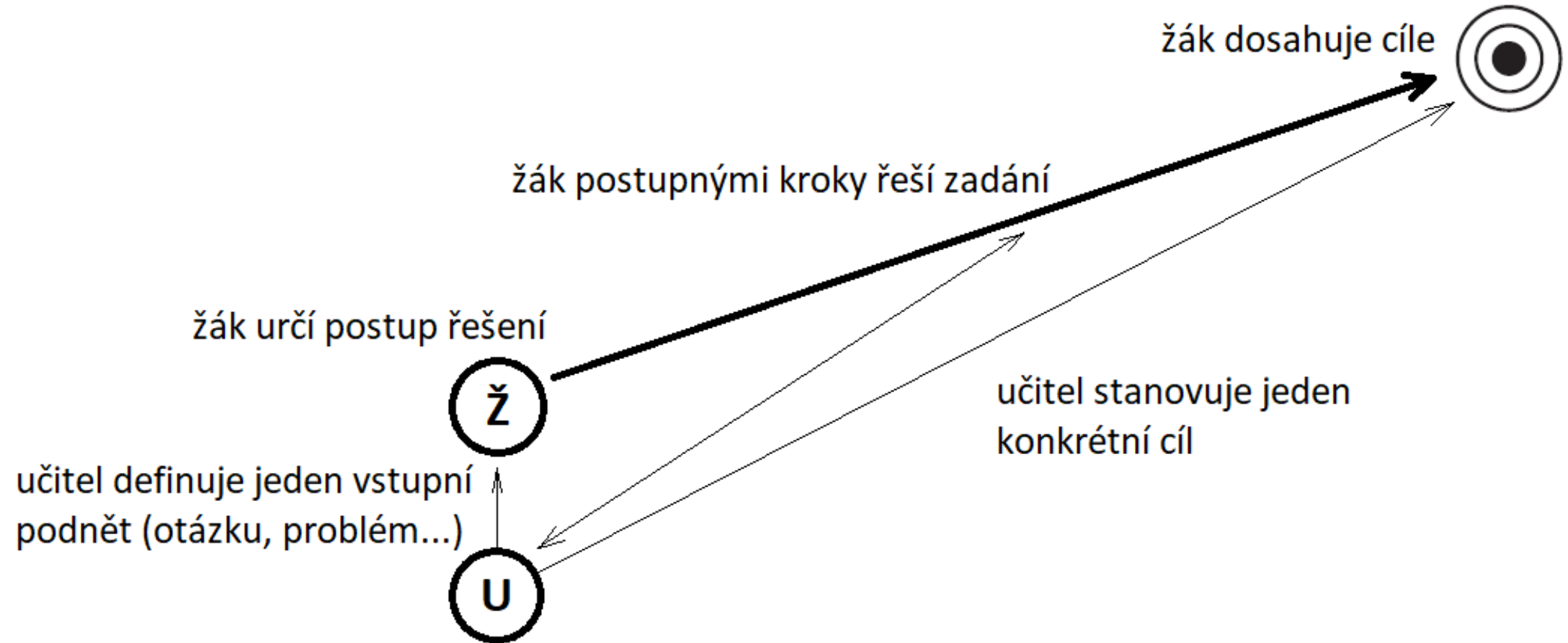
Styl s řízeným objevováním (F)

Styl s přímočarým objevováním (G)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák/učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - volí jeden konkrétní cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje jeden vstupní podnět (otázka, problém, situace apod.), jehož řešení povede k objevení cílového konceptu 		<ul style="list-style-type: none"> - reaguje na vstupní podnět a definuje možný postup řešení - pracuje na postupném řešení problému a objevení cílového konceptu - hodnotí vztah mezi svým postupem řešení a požadovaným cílovým konceptem

Styl s přímočarým objevováním (G)

Styl s tvořivým objevováním (H)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák/učitel
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - volí obecný cílový koncept (cíl objevování) - definuje a prezentuje jeden vstupní podnět (otázka, problém, situace apod.), jehož řešení povede k objevování cílového konceptu 		<ul style="list-style-type: none"> - reaguje na vstupní podnět a definuje možné postupy řešení - pracuje na postupném řešení problému a nalezení více možných řešení - hodnotí vztah mezi svým postupem řešení a požadovaným cílovým konceptem

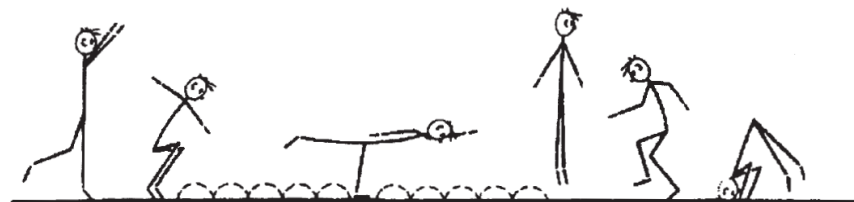
Styl s tvořivým objevováním (H)

Task: Design 3 different sequences in balance— change the order and movements.

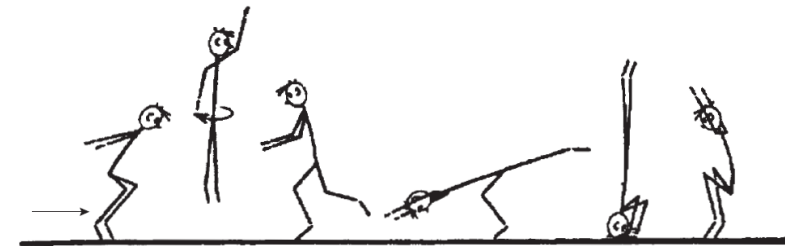
Requirements (any order of elements)

1. High position on one foot
2. Low position on two feet, on toes
3. A front scale
4. A jump turn, land on one foot, with bending at all joints
5. Upside-down posture

Possible Solution #. 1

Possible Solution #. 2

Possible Solution #. 3

(Mosston, Ashworth, 2008, s. 259)

Styl s autonomním rozhodováním žáka o učivu (I)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	učitel
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - rozhoduje o tématu výuky - společně se žáky řeší její logistické zabezpečení - v případě potřeby poskytuje radu či pomoc 		<ul style="list-style-type: none"> - určuje otázku nebo vymezuje problém, který chce následně v rámci daného tématu řešit - pracuje na řešení - projevuje odpovědnost a disciplínu při rozhodování

Styl s autonomním rozhodováním žáka o volbě stylu (J)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	žák
	Realizace	-
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
<ul style="list-style-type: none"> - společně se žáky řeší logistické zabezpečení výuky - v případě potřeby poskytuje radu či pomoc 		<ul style="list-style-type: none"> - přichází k učiteli s požadavkem na vedení v tomto stylu - sdělí svou volbu učiva, formuluje problémy - konzultuje s učitelem své záměry - činí veškerá potřebná rozhodnutí a řeší stanovené problémy

Styl se samostudiem (K)

Anatomie stylu (kdo činí rozhodnutí)	Příprava	žák
	Realizace	žák
	Hodnocení	žák
Činnost učitele		Očekávaná činnost žáka
Probíhá mimo výuku, bez přítomnosti učitele.		<ul style="list-style-type: none">- formuluje problémy- činí veškerá potřebná rozhodnutí a řeší stanovené problémy

Použité zdroje

DOBRÝ, Lubomír. *Didaktika sportovních her: učebnice pro fakultu tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy. 2., přeprac.vyd.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

DOBRÝ, Lubomír. Změna činnosti učitele je hlavní podmínkou úspěchu naší školské reformy. *Tělesná výchova a sport mládeže: odborný časopis pro učitele, trenéry a cvičitele.* 2007, 73(3), 8 - 15.

GOLDBERGER, Michael, Sara ASHWORTH a Mark BYRA. Spectrum of Teaching Styles Retrospective 2012. *Quest* [online]. 2012, 64(4), 268-282 [cit. 2022-10-20]. ISSN 0033-6297. Dostupné z: doi:10.1080/00336297.2012.706883

MOSSTON, Muska a Sara ASHWORTH. *Teaching Physical Education* [online]. Florida, USA: Spectrum Teaching and Learning Institute, 2008 [cit. 2022-08-11]. Dostupné z: <https://spectrumofteachingstyles.org/index.php?id=16>

RYCHTECKÝ, Antonín a Ludmila FIALOVÁ. *Didaktika školní tělesné výchovy. 2. přeprac. vyd.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-659-7.

TOMAJKO, D. a L. DOBRÝ. Didaktické styly a metodicko-organizační formy jako základ vyučování pohybových her. *Tělesná výchova a sport mládeže: odborný časopis pro učitele trenéry a cvičitele.* 2002, 68(4), 26 - 33.